

GTAMP 10.07.23
ЭОЖ 323.331:174

DOI 10.47649/vau.2022.v65.i2.10

С.Б. Альдешова^{1*} , Э.М. Адиева¹ , А. Нұрман ² ¹Х.Досмухамедов атындағы Атырау университеті²Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы¹Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы²Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасыe-mail: aldeshova.s@asu.edu.kz

ӘДЕП КОДЕКСІН САҚТАУ- МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ БАСТЫ МІНДЕТІ

Аңдатпа. Мемлекеттік қызмет атқару- қоғам мен мемлекет тарапынан ерекше сенім білдіру болып табылады және мемлекеттік қызметшілердің моральдық әдептілік бейнесіне жоғары талаптар қояды. Қоғам, мемлекеттік қызметшіге үнемі сын көзбен қарайды. Сондықтан да, мемлекеттік қызметшілер өздерінің қарапайым мінез-құлқымен, жауапкершілігімен, кәсібилігімен қоғамның мемлекеттік қызметке, жалпы мемлекетке және оның институттарына деген сенімін сақтап, нығайтуы қажет. Әдеп кодексінде, этикалық нормаларды бұзуға әкелетін және жемқорлық құбылыста туындайтын жағдайлардың алдын-алу бойынша шаралар қарастырылған. Сондықтан да, бүгінде мемлекеттік қызметшілердің жұмысына, іс-әрекеті мен қызметтік әдебіне тиісті бақылаулар жасалып жатыр.

Мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлық стандарттарының сақталуына жүйелік бақылау жүргізу, өз кезегінде мемлекеттік қызметте сыбайлас жемқорлыққа қасы мәдениетті қалыптастыруға және мемлекеттік қызмет туралы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнама талаптарының және қызметтік әдеп нормаларының бұзылуының алдын алу, мемлекеттік қызметшілердің міндеттері, шектеулері және мемлекеттік қызметке кір келтіретін теріс қылықтар, қызметшілердің жауаптылығы, мінез-құлқының жалпы стандарттары әрбір мемлекеттік қызметкердің қай кезде болмасын жоғары моральдық әдеп нормаларын сақтаулары бойынша атқарылатын іс-шаралар қаралған.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің Әдеп кодексі талданған. Мемлекеттік қызметшілердің кәсіби этикасының мәні қарастырылды. Жүргізілген талдау негізінде біз мемлекеттік қызметшінің басты мотивациясы ішкі мотивациялық компонент болуы керек деген қорытындыға келдік.

Негізгі сөздер: мемлекеттік қызметші, Әдеп кодексі, Азаматтарға арналған үкімет, мемлекеттік басқару, менеджерлік модель, мемлекеттік аппарат.

Кіріспе

Қазіргі уақытта кәсіби білімнің болуы, іскерлік қасиеттер міндетті, бірақ кез-келген дәрежедегі немесе деңгейдегі лауазымды тұлғаға қойылатын жалғыз талап емес. Шенеуніктің беделі мемлекеттік қызметкерлер үшін белгіленген этикалық басымдықтарға тікелей байланысты. Тәртіптік, адалдық, материалдық ресурстарды үнемдеу (бұл ұтымды), әдептілік жататын этикалық қағидаттарды сақтамау мемлекет пен оның субъектілерінің үлкен экономикалық шығындарына, мемлекеттік аппарат пен мемлекеттік қызметшілер беделінің төмендеуіне алып келеді, сондай-ақ халықтық толқулар мен наразылықтарға алып келуі мүмкін.

Демек, мемлекеттік қызметшілерге қойылатын этикалық талаптар маңызды, тіпті мемлекет қызметінің іргелі негізі деп айтуға болады.

Этика ұғымы ежелгі грек *ethos* (этос) сөзінен алынған. Бастапқыда этос бірге тұратын жер деп түсінілді. Содан кейін бұл тұжырымдаманың мағынасы өзгерді және бірте-бірте ол адамның әлеуметтік шеңберімен байланысты кейіпкерді көрсете бастады. Аристотель адамның ізгіліктерін білдіру үшін «этикалық» ұғымын ғылыми айналымға енгізеді, ал этикалық ізгіліктерді зерттейтін ғылымды «Этика» деп атады. Аристотельдің «этика» терминін латын

тіліне аударған Цицерон «moralis» (моральдық) ұғымын енгізеді. Қазақ тілінде «этика» және «мораль» сөздерінің синонимі – «өнегелік» сөзі. Осылайша, бастапқыда бұл мүлдем сәйкес келетін терминдер болды. Уақыт өте келе терминдерді таратуға талпыныс жасалды және қазіргі уақытта Этика көбінесе білімнің ерекше саласы деп аталады, ал мораль мен өнегелік оның тақырыбы болып табылады.

Этика нормаларын адам қоғамының өмір сүруінің, адамдардың бір-бірімен өзара әрекеттесуінің іргелі негізі ретінде қалыптастыру қоғамның тарихи дамуымен, оның мәдениетімен анықталады. Жалпы этикалық нормалар жеке санада сыналады және жеке тұлғаның моральдық қасиеттерін құрайды.

Алайда, адамның өмір сүру салалары әртүрлі, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі, адамдардың өзара әрекеттесуінің өзіндік ерекшеліктері бар. Адам өмірінің әлеуметтік болмыс ретіндегі осындай салаларының бірі-оның білімін, дағдыларын жүзеге асыратын, жеке тұлға ретінде ашылатын оның кәсіби қызметі. Қоғамда тәуелсіз кәсіптердің пайда болуымен кәсіби этика нормалары біртіндеп қалыптаса бастайды және бекітіледі.

Кәсіби қызмет саласындағы адамдардың мінез-құлқы мен өзара әрекеттесуінің моральдық негіздерін қалыптастыруға бағытталған кәсіби этика, әрине, белгілі бір мәдениетте қалыптасқан этикалық нормалар мен қағидалардың жалпы жүйесімен тығыз байланысты. Жалпы этиканың негізгі принциптеріне сүйене отырып, іргелі этикалық категорияларды өзгерте отырып, кәсіби этика кәсіби қызмет саласындағы моральдық принциптерді, нормалар мен талаптарды қалыптастырады. Жалпы этика сияқты, кәсіби этиканың мәні мораль болып табылады.

Кәсіби этика жалпы этика талаптары мен адам өз қызметі аясында жасайтын кәсіби негізделген іс-әрекеттер арасындағы қайшылықты шешу ретінде қалыптасады. Әр түрлі мамандықтар әр түрлі кәсіби топтар арасындағы ішкі кәсіби қатынастар мен қатынастарды реттейтін өздерінің кәсіби моральдық кодекстерін жасайды. Кәсіби моральдық кодекстер, бір жағынан, жалпы этика нормаларын мінез-құлықтың кәсіби реттеушілеріне айналдырады, ал екінші жағынан, кәсіби қауымдастықтарға қоғам алдында белгілі бір моральдық жауапкершілік жүктейді.

Кәсіби кодекстер кәсіби топтардың қызметін қоғамның игілігі үшін санкциялайды, ал кәсіп өкілдері осы қоғамда қалыптасқан этикалық нормаларды белгілейтін шарттарды қабылдайды.

Кәсіби этика бірден пайда болмайды. Біріншіден, мамандық пайда болады, белгілі бір қызмет түріне бөлінеді, әлеуметтік шындықта бекітіледі, содан кейін тұрақты кәсіби топтар қоғамдағы моральдық нормаларды біртіндеп өз қызметіне бейімдейді. Яғни, бастапқыда кәсіпқойлар жалпы этика нормаларына сәйкес әрекет етеді, содан кейін бұл нормалар жеткіліксіз болған кезде, жалпы нормалардың сынуы мамандықтың призмасы арқылы басталады, осылайша белгілі бір кәсіптің адамдарының қарым-қатынасы мен қызметін сипаттайтын кәсіби этика пайда болады.

Кәсіби этикада қоғамдық еңбек бөлінісі мен мәдениетте қалыптасқан моральдық нормалар арасындағы байланыс бекітілген. Сондықтан кәсіби этиканың кез-келген түрі бостандық, теңдік, парыз, жауапкершілік, әділеттілік, адамның қадір-қасиеті сияқты жалпыадамзаттық құндылықтарды танумен сипатталады. Аталған құндылықтар кез келген этикалық жүйе үшін негіз болып табылады. Кәсіби этикада олар құзыреттілік, іскерлік беделдің мінсіздігі және басқалармен толықтырылады. Кәсіби мораль үш негізгі қасиетке ие-нормативтілік, императивтілік және бағалау. Нормалар мінез-құлыққа қойылатын талаптарды белгілейді, ал нормативтілік оларды жүзеге асырудың тәсілі болып табылады. Императивтілік моральдық нормаларды сақтаудың міндетті сипатында көрінеді.

Қазіргі заманауи жағдайында Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі тұжырымдамалық нормативтік құқықтық акт болып табылады, онда қызметкерлердің қызметтік мінез-құлқына қойылатын негізгі талаптар айқындалады.

70-ші жылдары В.Нисканен өзінің ғылыми көзқарасында Паркинсонның мемлекеттік қызметкерлерінің қызметін ұйымдастыруға өзінің ғылыми ұстанымын ұсынды. Ол мемлекеттік басқарудың менеджерлік моделін жасады. Осы модельді жақтаушылар мемлекеттік қызметшіге өз жұмыс орындарында бастама білдіруге түрлі мүмкіндіктер берілетін ережелерді алға тартты. Сонымен қатар, негізгі назар рәсімнен нәтижеге аударылады. Бұл модельді жақтаушылар мемлекеттік қызметшілерге жаңа талаптар қойды. Олар мемлекеттік қызмет транспарентті, клиентке бағдарланған, азаматтардың мәселелеріне мұқият, нәтижелі, пәрменді және жұртшылыққа есеп беруге тиіс деп санайды.

Өз кезегінде, «good governance» тұжырымдамасы ашықтық, есептілік, тиімділік, реттілік сияқты этикалық стандарттармен толықтырады. Осы тұжырымдаманы іске асырудың жарқын мысалы «Азаматтарға арналған үкімет» жобасы болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде мемлекеттік басқарудың менеджерлік моделі транспаренттілік пен тәуелсіздікке әкелетін мемлекеттік қызметті ұйымдастырудың сервистік сипатын болжайды деп есептеуге болады.

Кейінірек, 1976 жылы Г.Беккер кез-келген адам қызметінің экономикалық ұтымдылығына негізделген ұтымды таңдау теориясын ұсынды. Бұл теорияның постулаттары қазіргі отандық шенеуніктердің қызметінде кездеседі. Мысалы, көп жағдайда бұл бағалау көбінесе мемлекеттік қызметшілерді пара алудан түсетін пайда оны қабылдаудың тәуекелі мен шығынынан әлдеқайда жоғары деген қорытындыға әкеледі. Осылайша, жоғарыда айтылғандардың негізінде бұл мәселе өзекті деген қорытындыға келуге болады. Бұл тақырыпты зерттеу Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметшілерін ынталандыру жүйесін оңтайландыру жолымен отандық мемлекеттік қызметті ұйымдастырудағы кемшіліктерді анықтауға және жоюға бағытталған.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Бюрократия мәселелерін зерттеуге деген көзқарас тұрғысынан адам мемлекеттік биліктің үлкен тетігінде кішкентай бұранда болып қала берді. Кейінірек, ұтымды таңдау теориясы аясында жеке жұмыстар пайда болды, онда мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру және жетілдіру мәселелерін зерттеуге басты назар аударылды. Мысалы, Э.Даунс теориясына сәйкес мемлекеттік қызметшінің мақсаттарының жиынтығы бар, оған сәйкес ол бюрократтардың екі мотивациялық түрін енгізді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігі олардың мінсіз әдеп мінез-құлықтарымен қатар жүреді. Қазақстан Республикасында негізгі жұмыс мемлекеттік қызметшілерді тек қызметкер ғана емес, халық арасында беделді және үлгі тұтатын тұлғаға айналдыру, мемлекеттік органдардың қоғамдағы ролін күшейту және мемлекеттік қызметшілердің имиджін көтеру бағытында атқарып келеді.

Дамыған елдерде мемлекеттік аппарат жемқорлықтан ада орган ретінде қабылданады. Әсіресе, Скандинавия елдері, Швейцария, Сингапур, Канада және Жаңа Зеландияда мемлекеттік басқарудың сапалы индексі көрсетілген. Біз де осы елдердің көрсеткіштеріне жақындай түсуіміз қажет. Қандай жағдай болсын, мемлекеттік қызметшілер халықпен сыпайы, салмақты түрде сөйлесу, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін болдырмау және оны алдын алуға бағытталған шараларды қабылдауы тиіс. Өйткені, мемлекеттік қызметші – мемлекеттің сенімді өкілі.

Осыған орай мемлекеттік қызметшілерге Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы заңнамасының және Әдеп кодексінің талаптарын сақтау мәселелері бойынша кеңестік көмек көрсетіледі.

Мемлекет басшысы жемқорлыққа қарсы күресте іс жүзінде асыратын нақты міндеттерді белгілеп берді. Аталған жоспар-да сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті жандандырудың кезең-кезеңі қамтылған. Бұдан бөлек, мемлекеттік қызметшілерге жемқорлық фактісіне қатысты, тіпті есімінің аталуына жол бермеуі, сондай-ақ қоғам тарапынан сынға қалу жағдайларына жол бермеу туралы жүктелген [1].

Тұңғыш Президент-Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев 2015 жылғы мамырда «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» реформалық бағдарламасын жария етті. Бұл құжатта ең алғашқы өзекті міндет ретінде кәсіби мемлекеттік аппаратты қалыптастыру мәселесі алға қойылған. Ұлт жоспарының 12-ші қадамында жазылған «Жаңа этикалық ережелерді енгізу. Мемлекеттік қызметтің жаңа этикалық кодексін жасау. Этика мәселелері жөніндегі уәкілетті өкіл лауазымын енгізу» жөніндегі тапсырма-ларын орындау мақсатында 2016 жылдың 1 қаңтарынан бастап, Әдеп кодексі қабылданып, Әдеп жөніндегі уәкіл лауазымы енгізілген [2].

Әдеп жөніндегі уәкіл мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексі, Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» және «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет туралы» Заңдарын басшылыққа алады.

Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 13 қыркүйектегі №328 Жарлығымен бұрын мемлекеттік қызметті басқару үшін болған Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері министрлігі Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік орган ретінде Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі болып қайта құрылды.

Агенттік мемлекеттік қызмет, сыбайлас жемқорлық көріністерінің жүйелі алдын алу және мемлекеттік қызметтер көрсету сапасының сақталуын бақылау саласындағы уәкілетті мемлекеттік орган болып табылады.

Қазақстанда мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексі қабылданды. «ҚР мемлекеттік қызметшілерінің әдептілік нормалары мен мінез-құлық қағидаларын одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» тиісті Жарлыққа ҚР Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев қол қойды.

«Мемлекеттік қызметшілердің моральдық-адамгершілік бейнесіне және іскерлік қасиеттеріне қойылатын талаптарды арттыру мақсатында Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі; Әдеп жөніндегі уәкіл туралы ереже бекітілсін», - делінген Жарлық мәтінінде [3].

Жарлыққа сәйкес, мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексі жалпы қабылданған моральдық-этикалық нормалармен мемлекеттік қызметшілердің моральдық-этикалық бейнесіне қойылатын негізгі талаптарды, сондай-ақ олардың мінез-құлқының базалық стандарттарын белгілейді.

Кодекс қоғамның мемлекеттік органдарға сенімін нығайтуға, мемлекеттік қызметте өзара қарым-қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға және мемлекеттік қызметшілердің әдепсіз мінез-құлық жағдайларының алдын алуға бағытталған.

Кодекске сәйкес Қазақстанның мемлекеттік қызметшілері республика халқының бірлігі мен елдегі ұлтаралық келісімді нығайтуға ықпал етуге; адал, әділ, қарапайым болуға, жалпы қабылданған моральдық-әдептілік нормаларын сақтауға, азаматтармен және әріптестерімен қарым-қатынаста сыпайылық пен әдептілік танытуға; өздері қабылдайтын шешімдердің заңдылығы мен әділдігін қамтамасыз етуге; жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қозғайтын шешімдерді қабылдаудың ашықтығын қамтамасыз етуге; мемлекет

мүддесіне нұқсан келтіретін, мемлекеттік органдардың жұмыс істеу тиімділігіне кедергі жасайтын немесе тиімділігін төмендететін іс-әрекеттерге қарсы тұруға; өзінің іс-әрекетімен және мінез-құлқымен қоғам тарапынан айтылатын сынға себепкер болмауға, сынағаны үшін қудалауға жол бермеуге, орынды сынды, кемшіліктерді жою мен өзінің қызметін жақсарту үшін пайдалануға; жеке сипаттағы мәселелерді шешу кезінде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, мемлекеттік қызметшілер мен өзге де адамдардың қызметіне ықпал ету үшін қызметтік жағдайды пайдаланбауға тиіс.

Осылайша, осы кодекс кәсіби қызметтік этиканың жалпы қағидаттарының жиынтығын және мемлекеттік қызметшілер атқаратын лауазымына қарамастан басшылыққа алуы тиіс қызметтік мінез-құлықтың негізгі қағидаларын білдіреді.

Нәтижелер және оларды талқылау. Бүгінгі таңда біздің елімізде кез-келген кәсіби қызметтің тиімділігіне үлкен мән беріледі. Мемлекеттік, муниципалды қызметкерлер мен кез-келген менеджерлердің тиімділігіне ерекше назар аударылады. Олардың тиімділігін анықтайтын маңызды құрамдастарының бірі, оның ішінде мемлекеттік қызметшілер, этикалық құрамдастар, сондай-ақ этикет нормаларын сақтау болып табылады.

Этикалық заңнама нормаларын қолданудың шетелдік тәжірибесі туралы айту керек, оны бұзғаны үшін, мысалы, Германияда, барлық жағдайларда тәртіптік жауапкершілік белгіленеді (кейбір жағдайларда әкімшілік).

Шет елдердегі шенеуніктердің «Ар-намыс кодекстеріне» бағдарлануы олардың кәсіби қызмет саласынан тыс сақталуын білдіреді, өйткені шенеунік өзінің әр әрекетімен «мемлекет тұлғасын» бейнелейді. Қазақстанда мұндай тәжірибе, өкінішке орай, жеткіліксіз.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің Әдеп кодексіне сәйкес мемлекеттік қызметшілер мінез-құлқының жалпы стандарттары айқындалған, атап айтқанда, мемлекеттік қызметшілер:

1. Қазақстан халқының бірлігі мен елдегі ұлтаралық келісімді нығайтуға ықпал ету, мемлекеттік және басқа тілдерге, Қазақстан халқының салт-дәстүрлеріне құрметпен қарау;
2. адал, әділ, қарапайым болу, жалпы қабылданған моральдық-әдептілік нормаларын сақтау, азаматтармен және әріптестерімен қарым-қатынаста сыпайылық пен әдептілік таныту;
3. өздері қабылдайтын шешімдердің заңдылығы мен әділдігін қамтамасыз ету;
4. жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қозғайтын шешімдерді қабылдаудың ашықтығын қамтамасыз ету;
5. мемлекет мүддесіне нұқсан келтіретін, мемлекеттік органдардың жұмыс істеу тиімділігіне кедергі жасайтын немесе тиімділігін төмендететін іс-әрекеттерге қарсы тұру;
6. қызметтік міндеттерін тиімді атқару үшін өзінің кәсіби деңгейі мен біліктілігін арттыру, Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген шектеулер мен тыйымдарды сақтау;
7. өзінің іс-әрекетімен және мінез-құлқымен қоғам тарапынан айтылатын сынға себепкер болмау, сынағаны үшін қудалауға жол бермеу, орынды сынды кемшіліктерді жою мен өзінің қызметін жақсарту үшін пайдалану;
8. жеке сипаттағы мәселелерді шешу кезінде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, мемлекеттік қызметшілер мен өзге де адамдардың қызметіне ықпал ету үшін өзінің қызметтік жағдайын пайдаланбау;
9. шындыққа сәйкес келмейтін мәліметтерді таратпауға;
10. мемлекеттік меншіктің сақталуын қамтамасыз ету, өзіне сеніп тапсырылған мемлекеттік меншікті, автокөлік құралдарын қоса алғанда, ұтымды, тиімді және тек қызметтік мақсатта ғана пайдалану;

11. қызметтік тәртіпті бұлжытпай сақтау, өзінің қызметтік міндеттерін адал, бейтарап және сапалы орындау, жұмыс уақытын ұтымды және тиімді пайдалану;

12. Мемлекеттік қызметтерді тұтынушы ретінде халықтың сұранысына толықтай бейімделе отырып, көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің сапасын арттыру бойынша тұрақты негізде шаралар қабылдау;

13. жасағаны үшін заңнамада тәртіптік, әкімшілік немесе қылмыстық жауаптылық көзделген құқық бұзушылықтар мен теріс қылықтарды жасауға жол бермеуге;

14. іскерлік әдепті және ресми мінез-құлық қағидаларын сақтау.

Мемлекеттік қызметшілердің сырт келбеті олардың қызметтік міндеттерін орындау кезінде мемлекеттік аппараттың беделін нығайтуға ықпал етуге, іскерлікпен, ұстамдылықпен және ұқыптылықпен ерекшеленетін жалпы қабылданған іскерлік талаптарына сай болуға тиіс [4].

Мемлекеттік қызметшілер қызметтік жағдайларын және онымен байланысты мүмкіндіктерді қоғамдық және діни бірлестіктердің, басқа да коммерциялық емес ұйымдардың мүдделеріне, оның ішінде өзінің оларға көзқарасын насихаттау үшін пайдаланбауға тиіс.

Егер бұрын мемлекеттік қызметші өз жұмысында Мемлекеттік қызметшілердің ар-намыс Кодексіне және қызметтік этиканың ведомстволық қағидаларына сүйенген болса, енді бекітілген Әдеп кодексінде мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлық стандарттарының бірыңғай жиынтығы қамтылған. Мемлекеттік қызметшілер қоғамның көз алдында мемлекеттің бет-бейнесі болып табылатындықтан, бұл кодекс, ең алдымен, қоғамның мемлекеттік органдарға сенімін нығайтуға бағытталған, кодексте мемлекеттік қызметшілер мінез-құлықның жалпы стандарттары, қызметтен тыс уақыттағы мінез-құлық, қызметтік қатынастардағы мінез-құлық, сондай-ақ көпшілік алдында, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарында сөз сөйлеу стандарттары тікелей айқындалған.

Ол үшін қызметші жағдайды талдап, жұмысты жетілдіру бойынша креативті және инновациялық ұсыныстар енгізе білуі керек. Талдау нәтижелері, атап айтқанда анықталған кемшіліктердің себептері оларды жоюға бағытталған шешімдер қабылдау үшін қажет. Жинақталған тәжірибеге қарамастан, қызметкерлер оқуға ұмтылуы, сонымен қатар әріптестерімен өз білімдерімен бөлісуі өте маңызды.

Ашықтық пен есептіліктің құрамдас бөлігі «парасаттылық» құзыреті болып табылады. Бұл жағдайда қызметкердің өз жұмысын қаншалықты адал атқаратыны, этикалық нормалар мен стандарттарды сақтайтыны бағаланады. Міндетті талап-басқаларға сыпайылық пен сыпайылықтың көрінісі, сондай-ақ әділеттілік, риясыздық және бейтараптық. Қызметкер өз жұмысының нәтижелері үшін жеке жауапкершілікті сезінуі қажет [5].

Халыққа қызмет көрсету «Қызмет тұтынушысына бағдар беру» және «қызмет тұтынушысын ақпараттандыру» сияқты құзыреттердің болуын болжайды. Бірінші кезекте, қызметші халыққа қызмет көрсету кезінде көрсетілетін қызметті алушылардың қажеттіліктері мен талаптарын назарға алуы тиіс. Олардың мемлекеттік қызмет сапасына қанағаттанушылығын анықтау үшін тұрақты өлшеулер жүргізсін. Оларды сапасыз көрсету себептері анықталған кезде кемшіліктерді жою жөнінде шаралар қабылдау. Қызметтердің ашықтығы мен қол жетімділігі қағидаттарын енгізе отырып, сапаны одан әрі жақсарту бойынша ұсыныстар енгізу. Бұл салада жоғары сапалы қызмет көрсететіндер тиімді жұмысшылар болып саналады. Қызметшілер халыққа қызмет көрсету бойынша мемлекет жүргізіп отырған саясат туралы халықты ақпараттандырудың тиімді тәсілдерін пайдалануы тиіс [6].

Қорытынды.

Мемлекеттік қызметшілер, оның ішінде басшы лауазымдарды атқаратындар, ұжымда өз діни көзқарасын ашық көрсете алмайды, бағынысты қызметшілерді қоғамдық және діни бірлестіктердің, басқа да коммерциялық емес ұйымдардың қызметіне қатысуға мәжбүрлей алмайды. Бұл мемлекеттік қызметшілердің кәсіби этикасының мәні. Бірақ соңғы жылдары мемлекеттік қызметшілердің адамгершілік бағдарларын жоғалту мәселесі жиі көтерілуде, бұл БАҚ - тағы сыбайлас жемқорлық сияқты «трендтік» сөзден көрінеді. Осылайша, қоғам мемлекеттік қызметтегі менеджерге жоғары моральдық талаптар қояды. Қазіргі азаматтар өте ақылды, өз құқықтары мен міндеттерін біледі, оларды айла-шарғы жасау және алдау қазір қиын, демек басқару этикасының деңгейін көтеру мәселесі өткір тұр.

Мемлекеттік қызметшілер кәсіби қызметтің басты этикалық қағидаттары заңдылық қағидаты болып табылатынын біліп қана қоймай, білуі керек. Мемлекеттік қызметшілердің өзара қарым-қатынасының күрделі жүйесін реттейтін құқықтық нормалар мемлекеттік қызметші қызметінің негізгі рәсімдері мен операцияларына ғана қатысты болады. Олардың іс-әрекетінен тыс құқықтық бағалауға жатпайтын көптеген жағдайлар бар. Лауазымды тұлғаның біліктілігі мен мәртебесі неғұрлым жоғары болса, проблемаларды шешу процесі соғұрлым аз стандартталған болады. Тиісінше, жеке таңдау негізінде шешім таңдау мүмкіндігі бар. Бұл моральдық факторлардың әрекет ету саласы, мұнда қоғамдық пікірдің күші мен ішкі өзін - өзі реттеушілер маңызды-міндет, ар-ождан, абырой [7].

Заң нормаларымен көрсетілген сыртқы бақылау емес, ішкі мотивациялық компонент мемлекеттік қызметшінің рульдік импульсі болуы керек. Оның жеке тұлға ретіндегі адами құндылықтары кәсіби шенеуніктің жеке басын сақтау мен дамытудың, билік пен қоғамның дамуының, олардың үйлесімділігінің, корреляциясының шарты болып табылады, бұл өз кезегінде мемлекеттік қызметтің оң имиджін қайтаруға, азаматтардың көз алдында мемлекеттің беделін көтеруге және сақтауға әкеледі.

Осылайша, мемлекеттік қызметші — мемлекет пен ұлттың бет-бейнесі, мемлекеттің табысты жұмыс істеуінің кепілі деген қорытынды жасауға болады. Сондықтан мемлекеттік қызметші міндетті түрде меңгеруі тиіс бірқатар қасиеттер бар. Осыған байланысты мемлекеттік қызметшілердің қызметтік мінез-құлқына қойылатын этикалық талаптар мемлекеттік қызметті ұйымдастыруда шешуші рөл атқарады. Қызметтік қызметте этикалық нормаларды әзірлеу, сақтау және іске асырылуын бақылау қажеттілігін мемлекет пен қоғамның түсінуі табысты, сапалы және үйлесімді өзара іс-қимылдың, сондай-ақ қызметтің жоғары нәтижелеріне қол жеткізудің кепілі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Указ Президента Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 153 «О мерах по дальнейшему совершенствованию этических норм и правил поведения государственных служащих Республики Казахстан» (с изменениями по состоянию на 24.01.2019 г.).
- 2 Этический кодекс государственных служащих Республики Казахстан (Правила служебной этики государственных служащих), утверждён Указом Президента Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 153.
- 3 Бермешева А.П. Ригоризм как один из принципов профессиональной этики государственного и муниципального служащего // Молодой ученый. - 2018. - №48. - С. 99-101. - URL <https://moluch.ru/archive/234/54276/> (дата обращения: 08.04.2019).
- 4 М.Оразғалиева Мемлекеттік қызметші қандай болуы керек? Атырау газеті, №1, 5.01.2021ж.
- 5 Жирков Р.П., Стефаниди Л.Ю. Этика государственной службы и государственного служащего: учебное пособие. СПб.: Интермедия, 2014. 162 с.

6 А.Нұғман, Э.Адиетова Повышение этики государственных служащих, Материалы VII Международной научно-практической конференции «Перспективы развития современной науки», г.Тэгу (Ю. Корея) 9–11 марта 2022 г.

7 Л.Батырбекова Әдеп кодексін сақтау – мемлекеттік қызметкердің басты міндеті, Шымкент келбеті қоғамдық саяси газеті, 10.04.2018ж.

СОБЛЮДЕНИЕ ЭТИЧЕСКОГО КОДЕКСА-ГЛАВНАЯ ЗАДАЧА ГОСУДАРСТВЕННОГО СЛУЖАЩЕГО

Аннотация. Несение государственной службы является выражением особого доверия со стороны общества и государства и предъявляет высокие требования к морально-этическому облику государственных служащих. Общество постоянно критикует государственного служащего. Поэтому государственным служащим своим скромным поведением, ответственностью, профессионализмом необходимо сохранять и укреплять доверие общества к государственной службе, государству в целом и его институтам. В Этическом кодексе предусмотрены меры по предупреждению ситуаций, приводящих к нарушению этических норм и возникающих при коррупционных явлениях. Поэтому сегодня ведется соответствующий контроль за работой, действиями и служебной этикой государственных служащих.

Проведение системного контроля за соблюдением стандартов поведения государственных служащих, в свою очередь формирование антикоррупционной культуры на государственной службе и предупреждение нарушений требований законодательства о государственной службе, О противодействии коррупции и норм служебной этики, обязанности, ограничения и дисциплинарные проступки, дискредитирующие государственную службу, ответственность служащих, рассмотрены мероприятия по соблюдению всеми государственными служащими норм высокой моральной этики.

В данной статье проанализирован этический кодекс государственных служащих Республики Казахстан. Рассмотрена сущность профессиональной этики государственных служащих. На основании проведенного анализа мы пришли к выводу, что главной мотивацией государственного служащего должна быть внутренняя мотивационная составляющая.

Ключевые слова: государственный служащий, этический кодекс, правительство для граждан, государственное управление, управленческая модель, государственный аппарат.

COMPLIANCE WITH THE CODE OF ETHICS IS THE MAIN TASK OF A CIVIL SERVANT

Abstract. Public service is an expression of special trust on the part of society and the state and places high demands on the moral and ethical appearance of civil servants. Society constantly criticizes the civil servant. Therefore, civil servants with their modest behavior, responsibility, professionalism need to maintain and strengthen public confidence in the civil service, the state as a whole and its institutions. The Code of Ethics provides for measures to prevent situations that lead to violations of ethical norms and arise from corruption phenomena. Therefore, appropriate control is being carried out today over the work, actions and work ethics of civil servants.

Conducting systematic monitoring of compliance with standards of conduct of civil servants, in turn, the formation of an anti-corruption culture in the civil service and the prevention of violations of the requirements of the legislation on public service, On combating corruption and the norms of official ethics, duties, restrictions and disciplinary offenses discrediting the civil service, the responsibility of employees, measures for compliance by all civil servants with the norms of high moral ethics were considered.

This article analyzes the ethical code of civil servants of the Republic of Kazakhstan. The essence of professional ethics of civil servants is considered. Based on the analysis, we came to the conclusion that the main motivation of a civil servant should be an internal motivational component.

Key words: civil servant, code of ethics, government for citizens, public administration, management model, state apparatus.

References

- 1 The decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2015 No. 153 «On measures for further improvement of the ethical norms and rules of behavior of civil servants of the Republic of Kazakhstan» (with changes as 24.01.2019 g).
- 2 The ethical code of civil servants of the Republic of Kazakhstan (Rules of ethics of civil servants), approved by the decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2015 No. 153.
- 3 Bermesheva A.P. Rigorism as one of the principles of professional ethics of a state and municipal employee // Young scientist. - 2018. - No.48. - PP. 99-101. - URL <https://moluch.ru/archive/234/54276/> / (date of address: 08.04.2019).
- 4 M.Orazgalieva Memlekettik kyzmetshi kandai boluy kerek? Atyrau Gazeti, No. 1, 5.01.2021zh.
- 5 What competencies should an ideal civil servant have? <https://tengrinews.kz/>
- 6 A.Nugman, E.Adietova Improving the ethics of civil servants, Materials of the VII International Scientific and Practical Conference "Prospects for the development of modern science", Daegu (South Korea) March 9-11, 2022
- 7 L.Batyrbekova Adep kodeksin saktau – memlekettik kyzmetkerdin basty mindeti, Shymkent kelbeti qogamdyk sayasi gazeti, 10.04.2018zh.

Information about authors:

Samal Aldeshova - Master economic sciences, senior teacher of Finance and Accounting, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Student Ave., E-mail: aldeshova.s@asu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5366-2487>

Elmira Adiyetova - Candidate of economic Sciences, Assoc. prof. Departments Finance and accounting, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Student Ave., E-mail: e.adietova@asu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-2400-6357>

Amankos Nugman - Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, 010000 Nursultan, Abaya Ave. 33a. E-mail: amankosn@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3370-7198>